

درس ۱۰ ایران در دوران غزنوی ، سلجوقی و خوارزمشاهی

۱ - نخستین بار عده ای از ترکان چگونه به قلمرو اسلامی راه یافتند ؟

در جریان لشکرکشی های مسلمانان به **ماورالنهر** و سرزمین های **آن سوی رود سیحون** در سده های نخست هجری ، تعدادی از **ترکان** به صورت فردی و یا گروهی به دین اسلام پیوستند و به درون قلمرو اسلامی راه یافتند .

۲ - عده ای از ترکان چگونه به خدمت عباسیان و امیران مسلمان درآمدند ؟

به دنبال لشکرکشی های مسلمانان به **ماورالنهر** و سرزمین های **آن سوی رود سیحون** در سده های نخست هجری **عده ای از ترکان مسلمان شده** و به قلمرو اسلامی راه یافتند . **تعداد زیادی از ترکان به دلیل داشتن استعداد خاص در امور نظامی به خدمت دربار عباسیان و امیران مسلمان درآمدند و حتی به مراتب و مناصب بالای نظامی دست یافتند .**

۳ - حکومت غزنویان در کجا و به وسیله چه کسی و چگونه تشکیل شد ؟

آلتکین از ترکانی بود که در دربار **سامانیان** به **مقام سپهسالاری** رسید . او در میانه قرن چهارم هجری (۳۵۰ ق) در **شهر غزنه (غزنی / غزنین)** در کوهستانهای نواحی شرقی افغانستان کنونی که **مرز (نغر)** شرقی سرزمین های اسلامی با **هند** غیرمسلمان بود زمینه ایجاد یک **حکومت محلی** را فراهم کرد . به هنگام ضعف **سامانیان** ، **محمود** فرزند **سبکتکین** (نوه آلتکین) که **سپهسالار سامانیان در خراسان** بود ، در **شهر غزنه** حکومتی تشکیل داد که در تاریخ ایران به **حکومت غزنویان** مشهور است . وی به تدریج بر تمامی **نواحی خراسان و بخشی از قلمرو سامانیان** تسلط یافت .

۴ - محمود غزنوی پس از تشکیل حکومت غزنویان چه سیاستی در پیش گرفت ؟

محمود مانند دیگر فرمانروایان هم عصر خود در آغاز تاسیس حکومت خود **در پی کسب حمایت خلیفه عباسی برآمد** . او بسیاری از اقدامات سیاسی مذهبی خود را در **پوشش جهاد در راه خدا (غزا)** و به **بهانه مبارزه با مخالفان خلافت عباسی** انجام می داد . به این دلیل به **ری** که تحت حاکمیت **آل بویه** شیعه مذهب بود حمله کرد (۴۲۰ ق) و پس از تصرف آن ، بسیاری از **علماء و مردم شهر** را به **بهانه اسماعیلی** بودن به **قتل رساند** و **کتابخانه مهم آن شهر را به بهانه وجود کتاب های فلسفی آتش زد** .

۵ - از حوادث مهم دوران حکومت سلطان محمود غزنوی چه بود ؟ (حمله به هند بود)

۶ - بهانه سلطان محمود غزنوی در حمله به هند چه بود ؟

اوبه بهانه جهاد در راه خدا بارها به هند حمله کرد ؛ درحالیکه هدف وانگیزه او از این حملات ، دستیابی به ثروت فراوان هند از طریق غارت معابد و پرستشگاه های آن سرزمین بود .

۷ - حملات سلطان محمود غزنوی به هند چه پیامدهایی داشت ؟

در نتیجه این حملات ، دین اسلام و زبان فارسی به شبه قاره هند راه یافت و روبه گسترش نهاد .

۸ - پس از محمود غزنوی چه عواملی سبب شد سلجوقیان بر خراسان دست یابند ؟

پس از محمود غزنوی ، پسران او (محمد و مسعود) بر سر جانشینی به ستیز پرداختند و مسعود غلبه کرد و به جای پدر نشست . درگیری های داخلی و لشکرکشی به هند ، او را مشغول ساخت و از وضعیت مردم به خصوص ساکنان خراسان که زیر بار فشار مالیاتی ماموران اوبه شدت آسیب دیده بودند ، غافل ماند . از این رو ، زمانی که سلجوقیان به فرماندهی طغرل به شهرهای خراسان هجوم آوردند ، مردم ، دروازه شهرها را به روی مهاجمان گشودند .

۹ - جنگ دندانقان و نتیجه آن را بنویسید .

در نبرد سرنوشت ساز دندانقان (۴۳۱ ق) ، مسعود غزنوی از سلجوقیان (طغرل سلجوقی) شکست خورد و با این شکست ، سلطه غزنویان بر خراسان پایان یافت . حکومت آنان بر مناطقی از سرحدات شرقی ایران (افغانستان کنونی) و شمال غربی هند محدود شد و تا اواخر قرن ۶ هجری ادامه یافت .

۱۰ - پس از شکست سلطان مسعود غزنوی از سلجوقیان ، حکومت غزنویان به کدام مناطق محدود شد ؟

پس از شکست مسعود غزنوی از سلجوقیان در دندانقان ، حکومت آنان بر مناطقی از سرحدات شرقی ایران (افغانستان کنونی) و شمال غربی هند محدود شد و تا اواخر قرن ۶ هجری ادامه یافت .

۱۱ - سلجوقیان چه طایفه ای بودند و مرکز حکومت خود را در کجا قرار دادند ؟

سلجوقیان طایفه ای از ترکان بودند که پس از پذیرفتن اسلام ، نخست در ماورالنهر و سپس در خراسان مستقر شدند . طغرل سلجوقی پس از تصرف (نیشابور) ، این شهر را به عنوان مرکز حکومت خود برگزید (۴۲۹ ق) .

۱۲ - حکومت سلجوقیان به وسیله چه کسی تشکیل شد و مرکز حکومت آن کجا بود ؟
طغرل حکومت سلجوقیان را تاسیس کرد و نیشابور را مرکز حکومت خود قرار داد .

۱۳ - طغرل سلجوقی چگونه خلافت عباسی را نجات داد و خلیفه حکومت کدام مناطق را به او بخشید ؟
طغرل پس از تاسیس حکومت سلجوقیان به بغداد رفت و خلیفه عباسی را از سلطه آل بویه شیعه مذهب نجات داد و خود را منجی خلافت معرفی نمود (۴۴۷ ق) . خلیفه نیز حکومت ایران و عراق را به او بخشید .

۱۴ - خلیفه عباسی پس از نجات از سلطه آل بویه چه لقبی به طغرل داد ؟ لقب (سلطان رکن الدوله)

۱۵ - جنگ ملازگرد بین چه کسانی روی داد و نتیجه آن جنگ چه بود ؟
در زمان آل اربل ارسلان جانشین طغرل ، سلجوقیان در نبرد بزرگ ملازگرد (۴۶۳ ق) امپراتوری روم شرقی را شکست دادند و امپراتور را اسیر کرده و آسیای صغیر را بر متصرفات خود افزودند . به این ترتیب قلمرو سلجوقیان از رود سیحون در شرق تا دریای مدیترانه در غرب گسترش یافت .

۱۶ - کدام حکومت در دوران اسلامی دارای وسیع ترین قلمرو بود ؟ سلجوقیان

۱۷ - توسعه سلجوقیان در آسیای صغیر در پی جنگ ملازگرد چه پیامدی داشت ؟
توسعه قلمرو سلجوقیان در آسیای صغیر ، (موجب مهاجرت قبایل و طوایف ترک به آن منطقه) و (تغییر وضعیت سیاسی و فرهنگی آن ناحیه) شد .

۱۸ - اوج قدرت حکومت سلجوقیان چه زمانی بود ؟
حکومت سلجوقیان در زمان ملکشاه سلجوقی به اوج قدرت رسید و بیشتر خاندان ها و حکومت های محلی از بین رفته و یا به اطاعت سلطان سلجوقی درآمدند .

۱۹ - حکومت سلجوقیان در چه زمانی و به چه علت دچار ضعف و ناتوانی شد ؟
حکومت سلجوقیان در پی مرگ وزیر و سلطان قدرتمند خود یعنی خواجه نظام الملک توسی و ملکشاه سلجوقی در اثر (اختلافات فراوان بر سر قدرت و جانشینی) دچار ضعف شد .

۲۰ - پس از درگذشت ملکشاه سلجوقی ، ماورالنهر چگونه از دست سلجوقیان خارج شد ؟
هجوم اقوام قراختاییان و غزها منجر به از دست رفتن ماورالنهر ، و وارد آمدن آسیب ها و خسارت های فراوان به شهرها و روستاهای خراسان و دیگر مناطق ایران شد .

۲۱- قلمرو سلجوقیان چگونه تجزیه شد ؟

به دنبال حملات قراختائیان و غزها به ماورالنهر، قلمرو سلجوقی در ایران بین امیران مختلف تقسیم شد و رقابت بر سر قدرت، حکومت سلجوقی را بیش از پیش تضعیف کرد.

۲۲- حکومت سلجوقیان چگونه منقرض شد و چه حکومتی به جای آن قدرت گرفت ؟

با پیروزی (تکش خوارزمشاهی) بر آخرین سلطان سلجوقی (۵۹۰ ق) ، حکومت سلجوقیان منقرض شد و خوارزمشاهیان قدرت را به دست گرفتند .

۲۳- مجموعاً چه عواملی موجب تضعیف و سقوط حکومت سلجوقیان شد ؟

۱- مرگ خواجه نظام الملک توسی وزیر مقتدر ، و ملکشاه سلجوقی ، سلطان قدرتمند سلجوقیان

۲- اختلافات فراوان بر سر قدرت و جانشینی .

۳- هجوم اقوام قراختائیان و غزها ، که منجر به از دست رفتن ماورالنهر و وارد شدن آسیب به شهرها و روستاهای خراسان و دیگر مناطق ایران شد .

۴- به دنبال هجوم قراختائیان و غزها به ماورالنهر ، قلمرو سلجوقی بین امیران تقسیم شد .

۵- با تقسیم قلمرو سلجوقی بین امیران ، رقابت و کشمکش بر سر قدرت ، حکومت را بیش از پیش تضعیف کرد .

۶- مبارزات اسماعیلیان در ایران و قدرت یافتن اتابکان در نواحی مختلف قلمرو سلجوقیان .

۷- با پیروزی تکش خوارزمشاهی بر آخرین سلطان سلجوقی ، حکومت سلجوقیان منقرض شد .

۸- پس از نظام الملک ، (تمایل تدریجی صاحبان اقطاع به استقلال) موجب جدایی مناطقی شد که در آنها ، زمین های اقطاعی قرار داشتند و در نهایت به (ضعف و زوال حکومت سلجوقی کمک کرد) .

۲۴- خوارزمشاه عنوان چه کسانی بود ؟ به حاکمان ناحیه خوارزم ، خوارزمشاه گفته می شد .

۲۵- حاکم خوارزم در چه زمانی ادعای استقلال کرد ؟

خاندان حاکم بر آن منطقه ، با وجود استقلال داخلی ، از سلجوقیان اطاعت می کردند ، ولی با آغاز ضعف و انحطاط حکومت سلجوقی ، (آتسز) ، حاکم خوارزم ادعای استقلال کرد .

۲۶- جانشین آتسز که بود و چگونه بر بخش وسیعی از ایران تسلط یافت ؟ جانشین او (تکش) خوارزمشاهی

با شکست دادن (طغرل سوم) آخرین سلطان سلجوقی ، بر بخش وسیعی از ایران تسلط یافت .

۲۷- سلطان محمد خوارزمشاه چگونه به توسعه طلبی پرداخت و بر کدام نواحی مسلط شد ؟
سلطان محمد خوارزمشاه به توسعه طلبی پرداخت و غوریان ، قراخانیان ، ملوک مازندران را بر انداخت و بر کرمان نیز تسلط یافت .

۲۸- روابط سلطان محمد خوارزمشاه با خلیفه عباسی چگونه بود ؟
در زمان سلطان محمد ، روابط خوارزمشاهیان با خلافت عباسی به تیرگی گرایید . خلیفه عباسی که در آن زمان (در صدد احیای قدرت سیاسی و نظامی خود بود) ، از تأیید حکومت خوارزمشاهیان خودداری کرد ، به این سبب سلطان محمد خوارزمشاه برای مقابله با عباسیان ، یکی از (سادات حسینی) را به عنوان (خلیفه) اعلام کرد و سپس به سوی بغداد لشکر کشید ، اما در گردنه اسدآباد همدان بر اثر برف و سرمای شدید متوقف شد .

۲۹- حکومت (غزنویان) برای اداره قلمرو خود نیازمند چه تشکیلاتی بود ؟
فرمانروایان غزنوی به خوبی دریافته بودند که برای اداره قلمرو روبه توسعه خود ، نیاز به (تشکیلات دیوانی) و (دیوان سالاران ایرانی) دارند . از این رو ، بسیاری از دیوان سالاران حکومت سامانی و برخی از دیوان سالاران آل بویه را به خدمت گرفتند .

۳۰- حکومت (سلجوقیان) برای اداره قلمرو خود از چه کسانی کمک گرفتند ؟
سلجوقیان نیز از آغاز حکومت با به کار گرفتن دیوان سالاران ایرانی مانند : عمیدالملک گندری و خواجه نظام الملک توسی ، نظام اداری ایران را گسترده تر کردند .

۳۱- نقش نظام الملک توسی در ساختار نظام اداری ایران عصر سلجوقی چه بود ؟
نقش خواجه نظام الملک توسی در ساختار نظام اداری ایران عصر سلجوقی به اندازه ای برجسته است که دوران وزارت او را می توان « عصر نظام الملک » نامید .
خواجه نظام الملک در تلاش بود که با تقویت حکومت مرکزی از طریق تقویت و توسعه نظام اداری مورد نظر خود که مبتنی بر (میراث اداری کهن ایرانی) بود ، با ایجاد ثبات و استمرار ، با نیروی سرکش امیران و نظامیان سلجوقی که به (سنت های قبیله ای) خود وفادار بودند ، مقابله کند .

۳۲- تلاش نظام الملک برای تقویت حکومت مرکزی و مقابله با امیران سلجوقی چه پیامدی داشت ؟
این چالش مداوم منجر به تقابل دنیروی مخالف شد که در تاریخ ایران به نام تقابل اهل قلم (دیوان سالاران) و اهل شمشیر (نظامیان) معروف شد .

۳۳- الگوی نظام اداری حکومت های پس از سلجوقیان چه بود ؟
نظام اداری دوره سلجوقی الگوی مطلوبی برای حکومت های بعد از آن شد .

۳۴- دیوان وزارت در دوره سلجوقی چه اهمیتی یافت ؟

در عصر سلجوقی دیوان وزارت که در راس آن وزیر قرار داشت به شکوهمندی بی نظیری رسید . همه دیوان های سلجوقی زیر نظر وزیر کار می کردند . با این حال وزیر در منصب خود هیچ امنیتی نداشت و آنچه سبب تداوم کار او می شد ، اراده و خواست سلطان بود . اگر سلطان به دلایلی از وزیر رنجیده و یا از موقعیت او به هراس می افتاد ، (عزل و یا قتل و مصادره اموال) ، در انتظار او بود .

۳۵- نظام اداری دوره خوارزمشاهی چگونه بود ؟

نظام اداری دوره خوارزمشاهی ، تداوم نظام اداری سلجوقی بود ، با این تفاوت که اختیارات برخی دیوان ها نسبت به دوره سلجوقی کم شد و برخی دیگر تغییر نام داد و برخی دیوان های جدید تشکیل شد . قدرت و نقش وزیر نسبت به دوره سلجوقی کاهش یافت و حتی در مواردی منصب وزیر حذف شد .

۳۶- بیشتر مردم ایران در دوران غزنوی ، سلجوقی ، خوارزمشاهی در چه مناطقی زندگی می کردند ؟
در دوران حکومت های غزنوی ، سلجوقی ، خوارزمشاهی بخش عمده جمعیت ایرانی در روستاها به سر می بردند و مانند گذشته روابط دوجانبه ای بین روستاها و شهرها وجود داشت .

۳۷- شهرها در دوران غزنویان ، سلجوقیان ، خوارزمشاهیان از چه بخش هایی تشکیل می شدند ؟

شهرها مانند دوران پیش از آن ، از سه بخش کهندهژ (ارگ) ، شهرستان (شارستان) ، شهر بیرونی (ربض) تشکیل می شدند ، با این تفاوت که شهر بیرونی (ربض) ، در دوره سلجوقی بیش از ادوار پیشین گسترش یافت و آن به دلیل رشد تجارت و افزایش جمعیت شهرها بود و عناصر شهر اسلامی مانند مسجد و بازار به شهر بیرونی (ربض) انتقال یافته و در کنار هم قرار گرفتند .

۳۸- علت توسعه جغرافیایی ، افزایش جمعیت ، و عناصر شهری مرکزی ناحیه در دوره سلجوقی چه بود ؟
شهرهایی که مرکز یک ناحیه بودند ، به دلیل وجود نهادهای اداری ، و به دلیل اهمیت سیاسی و اقتصادی ، بیش از شهرهای دیگر ، شاهد توسعه جغرافیایی ، افزایش جمعیت و توسعه عناصر شهری بودند .

۳۹- کدام گروه اجتماعی در دوره سلجوقی اهمیت بیشتری یافت ؟

در دوره سلجوقی به دلیل رشد شهرنشینی و توسعه مناسبات شهری ، (طبقه بازرگان شهری) بیش از پیش اهمیت یافت و (بازرگانان) به یکی از مهمترین گروه های اجتماعی تبدیل شدند .

۴۰- کدام شهرها در دوره سلجوقی دارای مشاغل و حرفه های گوناگون بودند ؟

ری ، اصفهان ، مرو ، نیشابور دارای مشاغل و حرفه های گوناگون بودند .

۴۱- بافت مذهبی جمعیت شهری و روستایی دوره سلجوقیان چگونه بود ؟

بافت مذهبی جمعیت شهری و روستایی آن دوره را به طور عمده اهل تسنن تشکیل می دادند . به جز پیروان تسنن ، شیعیان دوازده امامی (امامیه) نیز در شهرهای ایران پراکنده بودند و در برخی نقاط اکثریت داشتند . در برخی شهرهای ایران ، سادات علوی نیز زندگی می کردند .

۴۲- مهمترین مراکز شیعه در ایران عصر سلجوقی را نام ببرید .

بیهق (سبزوار) ، ری ، گرگان ، ساری ، قم از مهمترین مراکز شیعه بودند . پیروان مذهب اسماعیلیه نیز در شهرها و روستاهای ایران پراکنده بودند و پیروان ادیان مسیحی ، یهودی ، زرتشتی نیز زندگی می کردند .

۴۳- کدام گروه از مهمترین مخالفان (خلافت عباسی ، و حکومت های غزنوی و سلجوقی) بود ؟

پیروان مذهب اسماعیلیه بودند ، به این دلیل همیشه از سوی این حکومت ها مورد تعقیب و آزار قرار می گرفتند .

۴۴- علل اختلافات مذهبی در دوران غزنویان و سلجوقیان چه بود ؟

در آن دوره ، گاهی اختلافات و منازعاتی میان پیروان برخی از فرقه ها و مذاهب اسلامی در بعضی از شهرها پیش می آمد و دخالت مقامات حکومتی ، به ویژه برخی از سلاطین و وزیران غزنوی و سلجوقی در امور مذهبی و جانبداری از یک فرقه و مذهب و دشمنی با فرقه و مذهب دیگر ، به این اختلافات دامن می زد .

۴۵- مهمترین فعالیت اقتصادی مردم ایران در دوران ، غزنوی ، سلجوقی و خوارزمشاهی چه بود ؟

در عصر حکومت های غزنوی ، سلجوقی ، خوارزمشاهی مانند دیگر دوره های تاریخی ، کشاورزی مهمترین و اصلی ترین فعالیت اقتصادی مردم ایران بود .

۴۶- یکی از تحولات مهم دوران حاکمیت غزنویان ، سلجوقیان ، خوارزمشاهیان در ایران چه بود ؟

یکی از تحولات مهم دوران حاکمیت غزنویان ، سلجوقیان ، خوارزمشاهیان در ایران :

(زوال موقعیت اقتصادی و اجتماعی دهقانان در ایران بود) .

۴۷- **عمده ترین شکل مالکیت زمین در ایران چگونه بود ؟** در طول تاریخ شکل های مختلف مالکیت بر زمین وجود داشته که در دوره های مختلف دچار تغییراتی شده است . مالکیت زمین بسیار محدود و ناپایدار بوده و این املاک همواره در معرض مصادره فرمانروایان و ماموران آنان قرار داشت .
عمده ترین شکل مالکیت زمین در ایران مالکیت دولتی یا دیوانی بود که از دوره باستان در ایران رواج داشت

۴۸- **وضعیت مالکیت زمین در دوره اسلامی در ایران چگونه بود ؟** در دوران اسلامی نیز مانند گذشته بخشی از زمین ها در قبال خدمات نظامی ، اداری به افراد داده می شد .

۴۹- **منظور از (اقطاع) چیست و چه زمانی در ایران رایج شد ؟**

در دوره سلجوقی به تدبیر نظام الملک ، شکلی از زمینداری با عنوان اقطاع که در دوره آل بویه رایج بود ، گسترش یافت . (اقطاع به انواع مختلف) ، واگذاری زمین به افراد نظامی یا صاحبان مشاغل دیوانی گفته می شد .

۵۰- **هدف نظام الملک از توسعه نظام اقطاع چه بود ؟**

نظام الملک با هدف (نظارت و آباد کردن زمین های بایر و بدون استفاده) ، نظام اقطاع را توسعه داد

۵۱- **پس از نظام الملک شیوه زمینداری اقطاع چه پیامدی برای حکومت سلجوقی داشت ؟**

پس از نظام الملک ، (تمایل تدریجی صاحبان اقطاع به استقلال) سبب جدایی مناطقی شد که در آنها ، زمین های اقطاعی قرار داشتند و در نهایت به (ضعف و زوال حکومت سلجوقی کمک کرد) .
نوع دیگر مالکیت که در آن دوره توسعه یافت ، زمین های وقفی بود .

۵۲- **چه عاملی به ضعف و زوال حکومت سلجوقیان کمک کرد ؟**

پس از نظام الملک ، (تمایل تدریجی صاحبان اقطاع به استقلال) سبب جدایی مناطقی شد که در آنها ، زمین های اقطاعی قرار داشتند و در نهایت به (ضعف و زوال حکومت سلجوقی کمک کرد) .

۵۳- **به غیر از نظام اقطاع ، نوع دیگر مالکیت زمین که در دوره سلجوقی توسعه یافت چه بود ؟**

نوع دیگر مالکیت که در آن دوره توسعه یافت ، (زمین های وقفی) بود .

۵۴- **چه عواملی سبب رونق تجارت داخلی و خارجی در دوره سلجوقی شد ؟**

در دوره سلجوقی ، تجارت داخلی و خارجی به طور چشمگیری رشد کرد :
گسترش قلمرو ، برقراری نظم و امنیت ، ایجاد راه های جدید ، توسعه حمل و نقل ، وجود نظام دیوانی کارآمد ، از عواملی بودند که به رشد تجارت کمک کردند .

۵۵- نتیجه رونق تجارت در زمان سلجوقیان چه بود ؟

با رونق تجارت ، شهر و شهرنشینی نیز رشد یافت و بازارها به عنوان قلب شهر روبرو به توسعه گذاشت . سنگ های قیمتی ، انواع منسوجات ، برخی محصولات کشاورزی پر طرفدار ، برخی اشیای فلزی ، ظروف سفالی ، انواع ظروف شیشه ای ، در داخل و خارج از مرزهای ایران مبادله و خرید و فروش می شدند . (صرافان) که وظیفه انجام معاملات پولی و تسهیل مبادله کالاها را به عهده داشتند ، نقش مهمی در (توسعه تجارت خارجی) داشتند .

۵۶- زبان رسمی دوران حکومت غزنویان و سلجوقیان چه بود و چگونه توسعه یافت ؟

قرن های (۴ تا ۷ ق) دوران توسعه زبان و ادبیات فارسی و ظهور بزرگترین نویسندگان و شاعران زبان فارسی است . ۱- تلاش های دیوان سالاران ایرانی در تبدیل زبان دستگاه اداری غزنویان از عربی به فارسی که در دوره سلجوقی عملاً " رسمیت یافت نقش بسزایی داشت . ۲- تمایل علما و دانشمندان این دوره به نوشتن آثار خود به زبان فارسی در رونق زبان و ادبیات فارسی عامل موثری بود .

۵۷- زبان اداری و رسمی دوران غزنویان و سلجوقیان چه بود ؟ (زبان فارسی)

۵۸- در زمان حکومت غزنویان با تلاش چه کسانی زبان دستگاه اداری از عربی به فارسی تبدیل شد ؟ (با تلاش های دیوان سالاران ایرانی) زبان دستگاه اداری غزنوی از عربی به فارسی تبدیل شد .

۵۹- زبان فارسی (در فاصله قرون ۴ تا ۷ ق) در کدام دوره از سلطه بیگانگان بر ایران رسمی شد ؟ زبان فارسی در دوره حکومت سلجوقیان عملاً " رسمیت یافت .

۶۰- چه عواملی باعث تبدیل زبان دستگاه اداری غزنویان از عربی به فارسی شد ؟

- ۱- تلاش دیوان سالاران ایرانی در تبدیل زبان دستگاه اداری از عربی به فارسی .
- ۲- تمایل علما و دانشمندان این دوره به نوشتن آثار خود به زبان فارسی که در رونق و توسعه زبان و ادبیات فارسی نقش بسزایی داشت .

۶۱- شعر فارسی در چه زمانی به اوج خود رسید ؟

در عصر (غزنوی) شعر فارسی به اوج خود رسید .

۶۲- شاهکارهای فارسی در عصر غزنوی به وسیله کدام بزرگان علم پدید آمدند؟

- ۱- حکیم فردوسی ، (شاهنامه) را که نماد (هویت ایرانی و زبان فارسی) است سرود .
- ۲- ابوالفضل بیهقی ، یکی از بزرگترین شاهکارهای زبان فارسی ، یعنی (تاریخ بیهقی) را نوشت .
- ۳- در این دوره آثار فراوانی در تاریخ ، طب ، ریاضیات ، نجوم ، فلسفه به زبان فارسی نوشته شد .
این روند در عصر سلجوقی رشد سریع تری پیدا کرد .

۶۳- توسعه زبان فارسی در دوره سلجوقی چه روندی یافت؟

در عصر سلجوقی این روند رشد سریع تری یافت . با رشد شهرها ، تاسیس و توسعه مراکز آموزشی و توسعه نقش و نفوذ روزافزون دیوان سالاران ایرانی در (دستگاه اداری حکومت سلجوقی) و جذب شعرا و نویسندگان به دربارهای مختلف ، فرصت مناسبی برای توسعه هرچه بیشتر زبان و ادبیات فارسی فراهم شد . (شعر فارسی به ویژه در پایان دوره سلجوقی به رونق و شکوفایی فراوانی دست یافت) . سنایی ، انوری ، خاقانی ، عطار از مشهورترین شاعران و نویسندگان عصر سلجوقی و خوارزمشاهی بودند .

۶۴- مشهورترین شاعران و نویسندگان عصر سلجوقیان و خوارزمشاهیان را نام ببرید .

سنایی ، انوری ، خاقانی ، عطار از مشهورترین شاعران و نویسندگان عصر سلجوقی و خوارزمشاهی بودند .

۶۵- فلسفه و علوم طبیعی در دوران غزنویان ، سلجوقیان ، خوارزمشاهیان چه وضعی داشتند؟

دوران طولانی حکومت های غزنوی ، سلجوقی ، خوارزمشاهی همزمان شاهد (تداوم رشد فلسفه) و (علوم طبیعی) در آغاز ، و سپس (افول تدریجی) این علوم بودند .

۶۶- در دوران غزنوی و سلجوقی کدام دانشمندان بزرگ ایرانی فعالیت علمی داشتند؟

در این دوران دانشمندان بسیار بزرگی به فعالیت علمی پرداختند :

- در دوره غزنوی ، ابوریحان بیرونی در (نجوم و جغرافیا) .
- در دوره سلجوقی ، ابوالعباس لوگری ، خیام نیشابوری در (ریاضیات و نجوم) .
- شهاب الدین سهروردی و امام فخر رازی در (فلسفه و کلام) .
- سید اسماعیل جرجانی در (پزشکی) .

از معروف ترین دانشمندانی بودند که در این دوران به فعالیت علمی پرداختند .

۶۷- علوم دینی در دوران غزنوی و سلجوقی چه جایگاهی داشت ؟

(علوم دینی) در مقایسه با (فلسفه و علوم طبیعی) به علت حمایت های (سلاطین و وزیران) و (موقعیت مذهبی علمای مذهبی) از جایگاه برتری برخوردار بود . با حمایت حاکمان و دولتمردان غزنوی و سلجوقی مراکز و موسسات آموزشی که بیشتر به تعلیم (علوم دینی) اختصاص داشت ، گسترش یافت . **نظامیه ها** که به همت **خواجه نظام الملک توسی** ساخته شده بود از این جمله بودند .

۶۸- **نظامیه ها** به وسیله چه کسی و در کدام شهرها ساخته شدند و دروس اختصاصی آنها چه بود ؟
دوره سلجوقی **نظامیه ها** به همت **خواجه نظام الملک توسی** در شهرهای مهم **بغداد ، اصفهان ، نیشابور** ساخته شدند . این مدارس ، اختصاص به تدریس **فقه شافعی** و **دانش های وابسته** به آن داشت که بعدها **الگوی بسیاری از نهادهای آموزشی دینی** در دیگر نقاط دنیای اسلام و کشورهای غربی شدند .
پس از نظام الملک ، مدیران و مدرسان نظامیه ها توسط سلطان و یا خلیفه تعیین می شدند .

۶۹- از جمله مهمترین و معروف ترین عالمانی که در **نظامیه ها** درس خواند و در آنها درس داد که بود ؟
(**امام محمد غزالی**) از جمله مهمترین و معروفترین عالمانی بود که در **نظامیه ها** درس خواند و در آنها درس داد .

۷۰- آخرین **نظامیه** تا چه زمانی و در کجا به فعالیت خود ادامه داد ؟
آخرین **نظامیه** تا حمله (**هلاکو**) در سال ۶۵۶ ق به **بغداد** که منجر به نابودی آن شد ، فعال بود .

۷۱- کدام آثار باقی مانده از دوره (**غزنوی**) در خور توجه اند ؟
از عصر (**غزنوی**) برخی **کاخ ها ، و بناهای برج مانند** باقی مانده که **آرامگاه مشاهیر عصر خود** بودند ، در خور توجه اند .

۷۲- چه عواملی موجب شکوفایی هنر و معماری در دوره (**سلجوقی**) شد ؟
دوره (**سلجوقی**) یکی از دوره های مهم هنر اسلامی بود . **گسترش قلمرو ، حکومت فراگیر ، توسعه شهرنشینی ، رشد اقتصادی ، حمایت دولتمردان** در شکوفایی هر چه بیشتر **هنر و معماری** دوره سلجوقی نقش داشتند . **مسجد ، مدرسه ، کاروانسرا** و نیز **مقابر** از جمله بناهایی بودند که در آن دوره به دست **معماران ایرانی** ساخته شدند .

۷۳- معماری کدام مسجد در ایران الگویی برای معماران مساجد در دوره های بعد از آن شد ؟
(مسجد جمعه اصفهان) اولین مسجد چهارایوانی در ایران است که الگویی برای معماران مساجد در دوره های بعدی شد . کاشی ها و گچ بری ها و تزیینات به کار رفته در آن مسجد ، نمونه ای عالی از هنر دوره (سلجوقی) است .

۷۴- فلزکاری در دوره (سلجوقی) چگونه بود ؟

فلزکاری در دوره سلجوقی یکی از درخشان ترین دوران در تاریخ ایران بود . آثار فلزی با تزیینات فراوان به صورت (قلم زنی) و (قالب ریزی) در مقیاس فراوان تولید و گاهی اوقات به خارج از قلمرو سلجوقی صادر می شد . شیوه های تولید و تزیین فلزکاری عصر سلجوقی به علت غنای خود که بعداً" به سرزمین های غرب قلمرو اسلامی انتقال یافت .

۷۵- هنر سفالگری در دوره (سلجوقی) چگونه بود ؟

هنر سفالگری دوره سلجوقی گرچه به کیفیت دوره سامانی نرسید ، اما با استفاده از نقش های جانوری و گیاهی توسعه یافت . مراکز مهم سفالگری عصر سامانی از شرق ایران (نیشابور ، سمرقند) ، به تدریج به مناطق مرکزی مانند کاشان انتقال یافت .

۷۶- هنر کاشی کاری در دوره (سلجوقی) چه جایگاهی داشت ؟

هنر کاشی کاری در کنار توسعه معماری در دوره سلجوقی به اوج خود رسید و استفاده از نقش های انسانی ، گیاهی ، جانوری و نقش های هندسی برای تزیین بناهای مذهبی و غیر مذهبی به کار می رفت .

پایان درس ۱۰